

РЕЦЕНЗИЯ

**от проф. д-р Петър Стефанов Петров,
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“**

**за дисертационния труд на Галина Иванова Димитрова за
придобиване на образователната и научна степен „доктор“ на тема
„Модели на спомена за детството в българската литература за деца
и юноши“**

Днес „детското“ литературознание е напълно узряло за проблемни, семиотично подплатени прочити на художествения материал. Една от възможностите, отдавна чакаща своя изследовател, е без съмнение тази за спомена за детството, доколкото и количествено, и качествено темата е дълбоко вътрешно присъща на изящната словесност за деца. Произведенията от този тип /в този модус/ са толкова многобройни, че се нуждаят от систематизация и типологизация. Такъв опит е направила Галина Димитрова в предложената за защита работа, която е в обем 277 стр. и се състои от увод, четири глави и заключение.

Реализацията на подобна тема само на пръв поглед е лесна и безпроблемна. Всеки, който и бегло се е докосвал до въпроса, знае за множеството подводни камъни в него, свързани с хронологическите рамки, жанровата обемност на споменното, степента на обобщение при конципиране на материала. Едва ли докторантката е минала без своята „борба“ и неизбежните дилеми, за което можем да съдим и по

цялото, и по първа глава, представляваща нещо като методологически увод в изследването. Очевидно тя е изпробвала множество възможности, докато стигне до най-приемливия вариант, в който „моделите на спомена за детството са синхронизирани с литературноисторическия развой на българската литература за деца и юноши“.

В първа глава тя се опитва да очертае границите на темата чрез подробен преглед на писаното по въпроса, като не само иска да отдаде почит на „предходниците“, но в направенето от тях се стреми да намери необходимите опори, за да изгради концепция и направи следващата крачка. Този дълъг преглед на практика идва да компенсира недостатъчния брой специфични изследвания, посветени конкретно на спомена за детството. Струва ми се, че докторантката инвестира прекалено доверие в критическата традиция, боейки се сякаш да потърси опори в собствените си практически наблюдения. Приемайки за оправдано и допустимо съвместяването на два въпроса - за принципното различие между „детска“ и „възрастна“ литература и за методологическите рамки на „спомена“, не можем да се освободим от впечатлението за известна недоизбистреност на водещата идея.

В общата подредба на материала взема връх значението на социално-историческите етапи като знаци, моделиращи литературния процес. Условно казано, се обособяват три етапа: досоциалистическият /“буржоазната“ епоха с нейния плурализъм/; нормативно социалистическият /презентиран главно от проявите на „историческата“ тема/; антинормативно социалистическият /тъждествен на обновения повествователен модел в прозата за деца/, определящи най-общите метаморфози на споменното.

Обективно погледнато, „споменът“ има такава исторична страна - посочените етапи са относително независими като детерминанти, откъдето и възможността за различен тип естетическо моделиране. Абстрахирайки се от въпроса доколко съществува въобще някакъв достатъчно значещ общ знаменател спрямо, да речем, творбите от „буржоазната епоха“ /между споменната структура на „Някога“ и „Златно сърце“ според мен няма нищо общо/, ще посоча, че с този избор Галина Димитрова оставя в сянка една друга страна на „спомена“ - да бъде универсална жанрово-мисловна форма, която не се влияе докрай от историческите /идеологико-естетически/ промени. Така, оставайки вярна на историята, тя на практика се отказва /поне експлицитно/ от същински диахронен подход, при който, независимо от екстралитературните фактори, т.е. от характерните смущения и изкривявания на силовите линии /на информационния сигнал/ в по-догматичния период, може да се търси някакво по-високо единство на процеса.

В изследователското си намерение дисертантката се стреми да проследи как социокултурният контекст и водещите художествени тенденции в отделните етапи влияят върху разгледаните сюжети на спомена и върху техните функции като модели за художествена комуникация. В аналитиката си тя изхожда от няколко устойчиви формално-съдържателни елемента, чиито „вариации“ моделират преображенията на спомена за детството. Тя се старее да открие и типозетете ценностно осмисляне на понятията „дете“, „детство“, „спомен за детството“ като основни концептулни ядра. Всичко това е съпроводено с подобаващо понятийно разграничение – „комбинация от

функционални елементи“ – „код на спомена“ – „типологична група“, „художествен модел“.

Дали защото правят задачата прекалено сложна, но в своето единство тези ингредиенти като че ли не успяват да съградят отчетлива монографична структура. Работата може да се оприличи на сборник с литературни анализи на творби, обиграващи споменното начало. В собствената ми представа екпликацията на един модел на спомена следва да включва разглеждането на множество творби, писани при това в различни години. В този смисъл сякаш остава недооценен опитът на Людмила Григорова /„Автобиографизъм и творчество“, 1986/ да предложи типология на споменно-автобиографичното с по-друг тип инвариатност /“книги на равностетката“; „книги за детството“; „автобиографично-мемоарни книги“; „есеистична проза“/.

Дисертантката има съзнание за този недооценен историко-поетичен план и се старее да го удържа, но като уточняващи ”диахронни” бележки спрямо по-статичната схема, която е избрала. Тя периодично напомня за „специфични, повтарящи се” художествени тенденции в литературно-историческия развой”, за „вълни на лиризация и епическа стабилизация”, за жанрово-стилови синтези между епически и лирически формации”, за това как „до голяма степен тази линия /детството като коректив на зрелостта – П. С./ е „прекъсната” от тенденциозно историчните модели на спомена през 50-те години, но как тя обаче се „възвръща“ и се развива паралелно с „идеологическия тип” повествования още в началото на 60-те, и т.н. По този начин текстът се издига до ролята на дискретна литературна история на споменното начало, но история, в която преобладава прекъснатостта /сегментирането до рамките на отделната творба/, а не

историко-поетичният континуитет, доизвайващ по-обща моделна структура.

Задачата на Г. Димитрова се усложнява допълнително и от това, че тя стъпва върху едно по-разширено разбиране на „спомена“ – да разглежда не само чисто автобиографични творби, но и такива, в които споменът е повече художествен прием /"Имало едно момче“ на Анастас Стоянов, „Златно сърце“ на Калина Малина и пр/ - избор, впрочем, съвсем основателен и коректен. Заедно с това се наблюдава още едно разширително схващане, което води до тъждество между модела на спомена в отделната творба и структурата на нейния художествен свят. Вероятно тук е най-интимното място на замисъла, доколкото именно в тази разширена форма на спомена Г. Димитрова може да покаже най-добре таланта си на читател и тълкувател, да получи максимален ефект от конкретния анализ.

Ще призная, че леката съпротива, която още в началото предизвика у мен организацията на цялото, в значителна степен бе преодоляна именно благодарение на дълбокия аналитизъм, който авторът демонстрира. Стигнах до убеждението, че в своето търсене на оптималното решение докторантката в крайна сметка се е спряла на онзи вариант, който ѝ дава възможност най-добре да представи себе си.

В хода на четене се създава впечатление, че моделът на спомена е нещо, което не може да абстрахира дефинитивно, а може да се онагледява чрез цялостен анализ на отделното произведение. Димитрова анализира спомена не като чиста, а като съдържателна форма. В нейното схващане той е психическо-емоционална структура, форма на душевен живот, която винаги оформя някакво съдържание. Тя избира едно „съпътстващо“ четене, при което всеки детайл става важен,

споменът се проектира върху най-малките подробности, значещи и психологически, и сюжетно, и метафорично. В резултат се получава един богато дисперсиран „спомен“.

Леко уязвимо в синтетичния, изложението е особено силно в аналитичния сегмент. Галина Димитрова доказва за пореден път, че днес младото поколение изследователи, попило литературоведските натрупвания от последните десетилетия, притежава много добра аналитична култура. Тя демонстрира гъвкавост и умение в „изглаждането“ на многобройните гънки на разглеждания семантичен комплекс. Самият системно-функционален метод, легнал в основата на тълкуване, получава чрез спомена особен модус и става средство на един богат, физиономичен прочит, възможен само с е г а, в този контекст на своеобразно движение между структура и смисъл.

Интерпретацията е структурно и психологически подплатена и смислите, пречупени през призмата на спомена и спомнящия, придобивит особена окраска. Дисертантката улавя душевни движения, нюанси на човешки взаимоотношения, екзистенциални алюзии, фини подтекстови внушения /ирония, самоирония/ и в крайна сметка убедително показва, че „споменът“ е важен инструмент на литературната интерпретация, на научно-познавателния процес.

Нейните прочити настояват, че „моделът“ се експлицира адекватно не чрез формула, а чрез цялостна картина на комуниктивната структура, екзистенциалната съдържателност и философска осмисленост. Така степенуването на интенциите на автора става по-успешно. Димитрова показва как историята на героя от романа „Златно сърце“, например, обединява множество времепространствени маркери на спомена, като ги свързва с идеята за „екзистенциалния кръст“ на

човешкото битие, с трудния избор между доброто и злото, между ума и душата, между родното и чуждото.

Всяка от подглавите дава максимума в извеждане на споменното в конкретния случай. Дисертантката има усет за структурно-комуникативния модел на творбите и прави характерни и убедителни преакцентации спрямо традиционните начини на тълкуване. Факт е, че тук повечето от разглежданите художествени текстове намират задълбочената си интерпретация.

За читателя е трудно да каже кой „анализ“ е най-убедителен; всеки по мярата на текста е интересен, задълбочен, дълбоко преживян и осмислен. На места Димитрова стига до филигранни наблюдения в типологическата характеристика на герои, ситуации и идеи, в които в крайна форма се разкриват сложни отношения и естетически зависимости /“Самотните вятърни мелници“/. Сред много добрите прочити, направен със семиотичен замах, вкус и богата дискурсивна визия, слагам този за „Детски години“ на Влайков, както и този за “Прочетено крадешком“ на С. Янев, доколкото слива чувство за художествена структура, за семиологично богатство, за екзистенциалните равнища и многообразие, въобще за дълбочината на човешката битийност.

Главата за „Далечните бродове“ е най-разточителна, може би защото самата творба е сложна и полифонична и защото тук се отваря възможност споменът да се представи в цялата сложност като психология на творческия процес. Правят впечатление наблюденията върху херменевтичната функция на заглавието, киноезика, и психологията на спомена. Тук дисертантката стига до най-дълбоките неща в дисертацията.

Този тип четене издава и някои минуси – на места възниква едно литературоведско „сфумато“, при което се губи йерархията на смислите, нарушава се принципът на достатъчност, допускат се нъсъществени наблюдения.

Независимо от спорните неща /сред слабостите слагам и често срещаното повторение на тези и концепти/, работата без съмнение дава представа за същността и многообразието на спомена за детството в българската детска литература и представя една своеобразна „биография“ на тази жанрова форма. Трудът осъществява задълбочен прочит, в редица случаи пионерски, на две десетки стойностни белетристични произведения, формиращи до голяма степен представителното ядро на детската ни литература. Избраният подход – цялостен прочит на творбата през поетиката на спомена, позволява на докторантката да открие нови смисли и нюанси в познатите творби.

Вижда се, че Галина Димитрова е литератор по призвание, който не само познава добре художествения процес, не само прави похвален опит да се вгради в критико-изследователската традиция, като очертае методологически фундамент чрез най-важните аспекти на критическото самопознание на детската литература, но и се представя като проникновен читател и тълкувател на художествени светове.

Като изхождам от всичко това, предлагам да бъде присъдена на Галина Димитрова научната и образователна степен „доктор“.

Велико Търново

05.10. 2017

